Поміж трояндою і драконом духовним

Життя неможливе не тільки через те, що воно скінченне; воно неможливе ще й тому, що від народження свого й до смерті перебуває в надто вже ненадійному тілі, підвладному безлічі небезпек: хвороби, каліцтва, катастрофічна непристосованість і вразливість, зрештою, невпинне старіння цього тіла, його перманентна руйнація, байдужа до будь-якого спротиву людської свідомості, до будь-яких зусиль волі, нажаханої невідворотністю кінця.

"Так-так, якраз про це мені й розходилося", — дракон погідливо киває головою, яка носить ім'я Будди.

Ти пишеш далі, покурюючи люльку й сьорбаючи чай, час від часу підводячи очі, щоб помилуватися трояндою. Ти пишеш, тому що це теж приносить утіху. Інколи це приносить утіху, інколи — незадоволення й роздратування; інколи це письмо дратує тебе, інколи заспокоює, так само, як і будь-яке інше письмо, яке ти читаєш. Просто: такого роду втіху можна здобути тільки таким чином; її неможливо замінити іншим видом діяльності, як чай неможливо замінити апельсиновим соком, а тютюн — лавровим листом (і навпаки).

Пишучи, ти водночас припускаєш можливість того, що це твоє письмо принесе втіху комусь іншому. Таке припущення й така можливість часто є однією з передумов письма взагалі. Зазвичай той "інший" не концентрується в окремі персони; це, швидше, збірний "інший", який за своїми вподобаннями, освітою, вихованням, можливо, способом життя тощо належить до того ж концентричного кола розуміння, що й сам ти. Як правило, людям з інших концентричних кіл не є цікавим те, що пишуть їхні сусіди. Історія побутування літератури в соціумі (чи ж тільки її одної!) переконливо свідчить не про відсутність "загальнолюдських" тем, а про відсутність єдиного для всіх способу говорити на ці теми. Як на мене, то найкраще ім'я для свого "іншого"

знайшов Григорій Чубай: причетний. У його поемі "Відшукування причетного" душа самогубця розшукує причетного до цього самогубства; ними по черзі стають її власний двійник (згодом — тисяча двійників), можливо, квітка на причілку хати й "невидима зоря", обов'язково — "вона", нарешті "цілий гурт самовбивць" (треба думати, першовідкривачів або засновників самого самогубства) і, не виключено, вогонь та Ісус Христос, земна доля якого також дуже скидається на шлях самогубця. Найхарактернішими видаються тут присутність двійника ("тіні", в Юнґових термінах), жінки та Бога, — тих трьох, до яких можна звертатися на "ти", можливих для свідомості за найрадикальнішої самотності (само-бутності) і серед відчуження, хоч би яким тотальним воно було.

Отже, письмо бачиться одним із тих шляхів, якими йде людина, шукаючи втіхи та рецепції причетного. Часом вона знаходить перше, часом — друге, інколи — і перше, і друге разом. Іноді вона не знаходить нічого і для цього також можна знайти вірогідні пояснення. Зайве й говорити, що тільки самотужки знайдені запитання та пояснення можуть задовольнити цю людину, тому що і здобута на письмі втіха, і виявлений причетний не зобов'язані свідчити про успішність пошуку. Адже кожен із нас не знає, чого ми насправді шукаємо в тутешньому житті. Подібне незнання — одна з обов'язкових умов Гри, до якої вступає кожний, хто погодився на існування або опинився в ньому.

"І якщо він навіть здогадується, що якраз існування і є метою пошуків або й самої Гри, підтвердження тим здогадам йому все одно не знайти", — позіхає дракон усіма своїми пащами.

Часом туга за людьми та "іншим" ущухає; тоді вивітрюється потреба про щось говорити з ними на письмі, в чомусь переконувати їх, від чогось перестерігати, на щось відкривати їм очі, про щось сперечатися або запитувати. Тоді письмо стає самодостатнім (само-бутнім) процесом, подібним до сновидіння. Це — письмо нікóму. Перечитуючи тексти, написані протягом життя, ловиш себе на думці, що найбільше імпонують ті з них, що писатися в стані само-забуття. Але цього стану важко

досягти свідомими зусиллями, як важко або й у принципі неможливо забути про щось свідомо. Тому можна сказати, що само-забутнє письмо виникає внаслідок спонтанної психологічної редукції, а Майстром письма стає той, хто навчиться зумовлювати цю спонтанність. Адже так чи інакше, а кожна спонтанність чимось зумовлена; свідомість констатує її присутність переважно post factum, озираючись на себе в минулому часі, хоча, в певному розумінні, це вже інша свідомість, так само, як і час — інший.

Дракон підводить голову Пауля Наторпа і вона рече: "Завдано не свідомість як процес у часі, а час як форму свідомості".

Сьогодні неможливо зазирнути до вчорашнього дзеркала.

З цим можна погодитися. Від цього можна абстраґуватися. Залежно від згоди або абстраґування ми отримаємо той або інший час і наша свідомість актуалізується в тій чи в іншій формі, в тому або іншому "тут" духовного простору, який є життєвим світом нашого дракона.

Незалежно від того, щó ми говоримо: "час" або "свідомість", ми маємо на увазі певну реальність і ті її вияви, які наша увага може сприймати. Тому інколи з'являються сумніви: чи не приймає наша увага вияви реальності мови за вияви таємничої "певної реальності"? А вслід за сумнівами (чи одночасно з ними) з'являється припущення: може, вияви реальності мови й "певної реальності" є виявами одного і того ж ряду "матерії"? Основною проблемою для того, хто є часовим і часує (або ж: свідомим і усвідомлює), виявляється минущість часу життя, часу-життя-свідомості, тобто власна минущість; однак і мова, яка здійснюється, дисукурс, так само є минущими. Чи не можна ухопитися за щось отут, у цій спільній властивості? Бо якраз мова надає безпрецедентну можливість вийти з людського часопростору, побудованого як течія, завдяки тому, що її (мову) можна записувати. Свідомість власноруч змайструвала чудову пастку для себе (для часу). Письмо виявилося філософським каменем, здатним кристалізувати коливання повітря, зберігати їх і передавати далі. Алфавіт і нотна

грамота виявилися помічними ліками від минущості та дискретності, свідомим подоланням наслідків першородного гріха, переступом переступу.

Отак мимохідь і майже мимоволі погладивши людство по кмітливій голівці, скористаймося його винаходом далі, продовжуючи процес, що його окремі драконові голови іменують "рефлексією над першоосновами свого буття". Якщо ми не помилилися і те, що буває з нами, таки є буттям, а не чимось іншим, що випадково або зумисно прибрало на себе цей вигляд і назву; якщо буттю властиво опиратися ще на щось окрім самого себе, бо, за твердженнями інших голів дракона, в тому "самому собі" ні кінців, ні початків не існує; хто покаже, де розпочинається, а де закінчується його власне тіло або будь-яке інше існуюче, істинствуюче тіло?

Якраз таку рівномірність тотальності, оцю її байдужість можна назвати буттєвою, знехтувавши всіма евентуальними сумнівами; байдужість, яка є нерозрізненністю, тобто тим, де все є одним. Все одно, все тотожно. "Рефлексія над першоосновами свого буття" обертається рефлексією над відсутністю таких першооснов або ж над їхньою присутністю щойно в самій цій рефлексії, якщо вона є; підстава обертається суб'єктом, самовдоволений Декарт породжує несамовитого Ніцше, який, щоб догодити майбутнім твердженням Фройда, чинить розправу з Декартовим методом, ображає всіх "нігілістами" й породжує Гайдеґґера, а потім, зі сльозами на очах обіймаючи коня, помирає, перегородивши своїм тілом вихід із західної метафізики. Замість однієї відсіченої (можна сказати, зредукованої) голови дракона виростає десять, Гайдеґґер і Юнґ симпатизують нацистам, Юнґ критикує Фройда, Фромм обзиває Юнґа некрофілом і теж критикує Фройда. Прошу рефлексувати далі. Передбачаючи небувалий за всю історію людства злет національної свідомості українців у ХХ столітті, Гайдеґґер уперто не помічає Бердяєва з його позиченим Ungrund'ом, муштруючи натомість Чижевського, який обзиває Миколу Гоголя та Памфила Юркевича одними з перших українських філософів; доскіплива Оксана Забужко цілком резонно зауважує, "що всі вони своєю творчістю розвивали, і то

вельми успішно, не українське, а таки російське новомислення, і тому не випадково, а глибоко закономірно, що Юркевич — чи, коли завгодно, Сковорода через Юркевича — "породив" В. Соловйова, а відтак і весь класичний російський ідеалізм кінця XIX — поч. XX ст." і так далі, і таке інше, і все є одно. Чижевський перекидається у труні, Соловйов і весь класичний (?) російський ідеалізм цілують руці пані Оксані, рефлексія над першоосновами свого буття триває.

Втім, цілком імовірно, що все було зовсім не так або не зовсім так. Кожному з при-сутніх надано час для того, щоб самостійно простежити думки с в о ї х попередників-причетних до того місця і часу, в якому ця думка пере-буває нині; мабуть, дехто погодиться з окресленням цього перебування як "волею до волі"; завдяки двозначності українського слова "воля" ми можемо висловитися ширше за німецького філософа: воля до волі й воля до свободи вступають до запаморочливої гри значень, емблематичним виразом якої можна обрати гностичний символ вужа (дракона?), що пожирає власний хвіст. Отож: воля бути детермінованим обертається волею до індетермінізму; водночас "воля до волі" — двозначний девіз, якого українська нація може без сумнівів окреслити на своєму стягові, що так само є знаком єдності протилежностей.

Нас цікавить непротоптаний простір поміж знаком і означуваним, суверенне буття кожного з них на ролях засобу і мети, ота непередавана знаками злагода (за Шеллінґом — любов), у якій вони приходять до такого надміру узгодженості й порозуміння, що можуть (чи: мусять) залишати власні береги й вилитися назустріч тим, хто більшою або меншою мірою уваги їх сприйме. Яким чином буттєва байдужість неочевидної інтеліґібельної моделі окремих властивостей динамічного феномена (єдність протилежностей) приходить і вступає до тільки їй належної зримості в знаці, тобто дається в-знаки? Чому і чим ділиться вона з нами, нехтуючи тим, що якраз і можна було б назвати "першоосновою її буття": інертністю нікомуненалежності, самістю? Щó примушує цю байдужість самості, цей модус розумового бачення залишати правічну свою батьківщину і входити у сповнений

небезпеками для її існування простір чужини кольорів? Простіше: від чого визволяється або відмовляється метафізика, стаючи знаком, семантикою і

герменевтикою?

Найближча відповідь: вона звільняється від неочевидності. Буття, притамоване в байдужості позакольорового незримого меону, приходить до тями, пам'яті (або, за Оксаною Забужко, опритомнює). Неочевидне прагне стати зримим, приховане — знайденим; цілком можливо, що це всього-на-всього любовна гра між протилежностями (хоча протилежність між не-очевидним і зримим видається нам Доволі сумнівною); не виключено також, що це навіть любовна гра.

Звісно, говорячи про протилежності, ми пам'ятаємо, що йдеться про одну з мовних конвенцій; насправді ж вода і вогонь, чоловіче й жіноче, верх і низ тощо не протистоять і не проти-лежать одне одному, само-існуючи в рівності (яка зовсім не означає однаковості) своїх значень для байдужості буття; якщо бути точними, вони не суперечать одне одному, а навпаки, притягуються, як притягуються різнойменні сили; різні, але рівні. У площині свідомості це ряд нікомунеалежннх феноменів (в Юнґових термінах — архетипів), організований пам'яттю. Слід зазначити, що, на нашу думку, забування — один із цих феноменів, а не функція свідомості.

Кому з нас не доводилося читати про дослід зі щурами та "клавішею насолоди": вживлений електрод приносить шалену втіху щурові, який натискає на клавішу; тварина безперестану тарабанить по тій клавіші, до повного виснаження і смерті. Спостерігаючи за людством та деякими з його винаходів, особливо ж передруковуючи текст або набираючи його на комп'ютері, мимохіть схиляєшся до певних аналогій — це само-забутнє натискання на клавіші, ці галактики блоків чужої пам'яті-інформації, це відчуження від єдино потрібного існуванню (цьому, конкретному, яке натискає на клавіші, передруковуючи, пере-глядаючи, пере-читуючи, від-творюючи) досвіду неінформативного у

загальноприйнятому розумінні зоряного неба; замість співу або безпосереднього споглядання людина виготовляє все більше карт, які необхідно відчитувати. Війна поміж знаком та образом керує часом світу, в якому нам випало народитися. Витіснений у сферу "нічної свідомості" з усіма її сновидіннями, фантазмами, мареннями тощо образ удається до методів партизанської війни, диференціюючи, а згодом повністю розщеплюючи спантеличену й перевантажену замінниками достовірного знання пам'ять, уражену метастазами однієї з власних функцій. Організм пам'яті, в якому атрофувалася потреба образу забування, завдяки протезам касет, компакт-дисків тощо втрачає незайву за умов нашого існування можливість реґенерації або ж актуалізації першого часу "основ нашого буття". Кажучи спрощено: жити далі можна тільки втрачаючи й забуваючи.

Втім, можна зрозуміти і прагнення людини постійно бути притомною, при пам'яті, оскільки пам'ять — одна з необхідних передумов розуміння, а розуміння — одна з умов способу бути людиною; тож у прагненні зберігати й розвивати самість людини в людині нема нічого злочинного. Кримінал полягає радше у підозрілому походженні людини, позаяк уся її історія — це історія внаслідок, а не заради чогось, що повністю простежується як на долі окремої особи, так і на долі окремих культур та людства в цілому. Людина хоче бути всевідаючою, всюдисущою, всемогутньою, безсмертною, одним словом — існувати, а не пере-бувати, тому що таким є Бог. Але людина не є Богом. І тому Ісус Христос має право сказати: "Я знаю, звідкіль я прийшов і куди йду; ви ж не знаєте, звідкіля приходжу і куди йду" (Ів. 8, 14). Людина не має такого знання не тільки про Христа, але й про саму себе; якраз із цим останнім незнанням вона й не може погодитися. Цілком очевидно, що протягом шести тисячоліть більшої або меншої притомності людину дедалі більше не влаштовує її власне пере-бування тут як людини, половинчастої та недостатньої істоти. З цієї невлаштованості постали релігія і техніка, а після теперішньої кризи з неї ж таки постануть явища, про які ми сьогодні можемо тільки здогадуватися. Буття людиною — це невичерпне джерело імпульсів до того, щоб нарешті не бути нею (або, як стверджують деякі з драконових голів, щоб бути нею сповна).